

نشریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۹، شماره ۵۲، تابستان ۱۳۹۴، صفحات ۲۲۲-۲۰۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۵/۰۱

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۰۹/۲۷

تبیین الگوی راهبردی مناسب بر ماندگاری جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان سلوک شهرستان هشتروند)

سیدحسین مطیعی لنگرودی^۱
محمد رضا رضوانی^۲
سیدمرتضی نوربخش^۳
محمد اکبرپور^۴

چکیده

مهاجرت از روستا به شهر همواره وجود داشته و دارد و این از پویایی جامعه حکایت دارد. موضوع مهاجرت‌های روستایی- شهری همواره مورد توجه اندیشمندان علوم مختلف است. اما مهاجرت بی‌رویه و تخلیه روستاها از نیروی کارآمد امروزه یکی از نارسایی‌های اجتماعی- اقتصادی جامعه روستایی کشورمان است. ادبیات توسعه در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که مهاجرت‌های روستا- شهری تأثیرات منفی بسیاری بر ناحیه مبدأ و مقصد نهاده است. هرچند در طی دهه‌های گذشته تلاش‌های بسیاری در جهت شناخت این پیامدها و یافتن راهکارهایی جهت کاهش این معضل صورت گرفته است با این حال این تلاش‌ها به دلیل فقدان دیدگاه راهبردی و یکپارچه چندان با موفقیت همراه نبوده است. در دیدگاه راهبردی با تأکید بر توسعه پایدار یکی از راه‌های ماندگاری جمعیت در روستاها پایدار نمودن کیفیت زندگی روستاییان شامل دستیابی به برابری و حفظ تنوع فرهنگی، افزایش حس جمعی و شهروندی، دستیابی به کیفیت و بهتر نمودن کیفیت زندگی و هر

۱- استاد دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران

۲- استاد دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران

۳- استادیار جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی سازمان آموزش و سنجش کشور

۴- استادیار دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه رازی کرمانشاه (نویسنده‌مسئول) Email:akbarpour1983@yahoo.com

نوع تغییر در فعالیت‌های اقتصادی که موجب ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی شود معرفی شده است. در این مقاله با استفاده از تکنیک SWOT نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای خارج از عرصه سکونتگاه‌های روستایی دهستان سلوک بخش مرکزی شهرستان هشتگرد با دید یکپارچه تبیین گردیده و اقدامات راهبردی جهت حل مسائل مربوط به ماندگاری جمعیت در روستاهای مورد مطالعه ارائه شده است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف و ماهیت بر روش تحقیق توصیفی - تحلیلی استوار است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که با آگاهی از جنبه‌های داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) راهبرد تهاجمی موثرترین راهکار پیش روی منطقه جهت ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی است.

واژگان کلیدی: مهاجرت؛ روستا- شهری؛ دهستان سلوک؛ شهرستان هشتگرد

مقدمه

پدیده مهاجرت هم در کشورهای توسعه‌یافته و هم در کشورهای در حال توسعه وجود دارد، لیکن نوع و ماهیت این مهاجرت‌ها متفاوت است (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۴۶). مهاجرت مقوله‌ای تازه‌ای نیست و می‌توان گفت پدیده‌ای است که کشورهای مختلف، برخوردهای متفاوتی با آن دارند. پدیده مهاجرت نتیجه و حاصل برخورد عوامل جذب‌کننده و دفع‌کننده محیطی و فردی سرزمین‌هاست و این مساله همیشه مورد توجه جغرافیدانان و برخی جامعه‌شناسان است (بیک‌محمدی و همکار، ۱۳۸۲: ۴۷). پدیده مهاجرت روستا - شهری، از دیرین‌ترین و پایدارترین پدیده‌های تاریخ و تمدن بشری است که در پی انقلاب صنعتی و در عصر نوین، ابعاد بسیار بزرگی پیدا کرده است. مهاجرت‌های روستا - شهری یکی از انواع بسیار بااهمیت و شایع مهاجرت است. تقریباً در طول تاریخ بشر، در تمام کشورها و همه زمان‌ها، مهاجرت از روستا به شهر وجود داشته است. تا حدود سه دهه قبل، مهاجرت داخلی به‌طور کلی و مهاجرت از روستا به شهر به‌طور اخص، در متون مربوط به توسعه اقتصادی به‌عنوان پدیده‌ای مثبت تلقی می‌شد. مهاجرت سریع داخلی، فرآیندی مطلوب به‌نظر می‌رسید که طی آن نیروی کار مازاد روستایی به‌تدریج از بخش کشاورزی سنتی گرفته می‌شد و برای ایجاد نیروی کار ارزان برای مجتمع‌های صنعتی رو به رشد به‌کار می‌رفت. این فرآیند از نظر

اجتماعی مفید محسوب می‌شد زیرا منبع انسانی را از مناطقی که غالباً محصول نهایی آن مثبت بود بلکه در نتیجه انباشت سرمایه و پیشرفت تکنولوژی به سرعت هم رشد می‌کرد. در این میان، مهاجرت‌های روستایی - شهری به دلیل پیامدهای اقتصادی - اجتماعی آن، بیش از سایر پدیده‌های جمعیتی مورد توجه قرار گرفته است (Balan, 1996: 9). در کشورهای در حال توسعه، رشد سریع جمعیت و وسعت یابی ابعاد خانواده‌های روستایی از عوامل مهم مهاجرت جوانان روستایی به شهرهاست (شکویی، ۱۳۸۳، ۱۰۴). پدیده مهاجرت‌های بی‌رویه روستایی به‌عنوان یکی از معضلات اساسی در کشور به‌طور عمده دارای نقش منفی در مبدأ و مقصد مهاجرت است. امروزه یکی از دغدغه‌های اساسی دولت کنترل مهاجرت بی‌رویه، حل معضلات شهری و کاهش عوارض سوء مهاجرت در نقاط روستایی است (عاشری، ۱۳۸۳: ۱۱۸). در دهه‌های اخیر تفاوت سطح زندگی در شهر و روستا یافتن شغل و درآمد بیش‌تر استفاده از امکانات آموزشی و بهداشتی و تفریحی بیش‌تر جزء انگیزه‌های عمده مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک به پایتخت و شهرهای بزرگ است (کوئن، ۱۳۸۰: ۲۸۴). تاکنون تحقیقات وسیعی بر روی عوامل موثر بر مهاجرت روستا-شهری، آثار و نتایج آن در کشور ایران صورت گرفته است و به علت نقش دوگانه این پدیده بر روی توسعه اقتصادی کشور، ضرورت انجام مطالعاتی که اقدامات راهبردی جهت مقابله با این پدیده ارائه نماید ضروری می‌نماید. با توجه به این مهم مطالعه حاضر به بررسی ماندگاری جمعیت در روستاهای دهستان سلوک بخش مرکزی شهرستان هشتگرد می‌پردازد تا پاسخی به این سؤال باشد چه راهبردی جهت ماندگاری جمعیت در روستاهای دهستان سلوک در بخش مرکزی موثر است؟

چارچوب نظری

پدیده مهاجرت روستا-شهری را اندیشمندان با توجه به دیدگاه‌های نظری رایج در علوم اجتماعی تفسیر و تبیین می‌کنند. مهاجرت‌های روستا - شهری به‌عنوان جزو لاینفک فرایند توسعه اقتصادی مطرح است، به‌گونه‌ای که برخی از اندیشمندان، توسعه اقتصادی را معادل انتقال نیروی کار از بخش کشاورزی به بخش صنعت تعریف می‌نمایند (Lewis, 1954; Fei and Ranis, 1961). در خصوص مهاجرت‌های روستا-شهری تاکنون مطالعات

بسیاری صورت گرفته و نظریات زیادی مطرح گردیده است. در این زمینه کسانی مثل تودارو، لوئیس، و... دیدگاه‌هایی همانند کارکردگرایی، وابستگی، اقتصاد دوگانه و... مطرح هستند. با تاکید بر علل مهاجرت از روستا به شهر به چند مورد از نظریه‌های فوق اشاره می‌شود تا بتوان به دیدی جامع دست یافت. کارکرد باوران معتقدند که تمام نیازهای اجتماعی در چارچوب نظام‌های اجتماعی آموخته می‌شوند. کنشگران در هر نظام به نیازهایی باور دارند که در آن نظام نمی‌توانند آن‌ها را برآورده کنند. از این رو ممکن است تحولات لازم برای کاهش ناهماهنگی بین احساس نیاز و امکان تحصیل آن در کنشگر یا در نظام یا در هر دو اتفاق بیفتد. درک ناهماهنگی‌های بین خصایص فرد و نظام اجتماعی منجر به مهاجرت شخص جهت کاهش ناهماهنگی‌های ساختی می‌شود (لهسائی‌زاده، ۱۳۶۸: ۶۱). کاظمی پور با استفاده از این نظریه در تبیین علل مهاجرت روستاییان به شهر تهران می‌گوید: "از آن جا که نیازهای اجتماعی افراد در محیط‌های روستایی برآورده نمی‌شود و در تعدادی از شهرها پاسخ مناسبی برای آن‌ها وجود دارد، از این رو گونه‌ای عدم تعادل میان جوامع روستایی و شهری ایجاد می‌شود و روستاییان برای ارضای نیازهای خود، مهاجرت می‌کنند" (قاسمی اردهائی، ۱۳۸۵: ۵۷). دیدگاه وابستگی، مهاجرت را نتیجه انتقال ساختی روستاها از نظام سنتی - زمین‌داری به نظام صنعتی و ادغام آن‌ها در نظام سرمایه‌داری وابسته می‌داند. از این رو تکیه این دیدگاه در بررسی مهاجرت‌ها، روی ساخت اقتصاد جهانی است نه بر توسعه انفرادی یک کشور. صاحب‌نظران این دیدگاه، دو دسته عوامل برای بیان حرکت و علت مهاجرت در نظر گرفته‌اند: یکی عوامل تغییردهنده و دیگری عوامل رکودی. عامل تغییردهنده به دگرگونی‌های مبتنی بر فناوری و مکانیزه شدن کشاورزی اشاره دارد که این عمل سبب بیکاری یا کم کاری کشاورزان می‌شود که در نتیجه روستاییان را مجبور به مهاجرت می‌کند. عامل رکودی که در بررسی حاضر تحت عنوان علل جمعیت‌شناسی مهاجرت معرفی می‌شود زمانی مؤثر است که رشد جمعیت به دلیل بهبود نسبی وضع بهداشت و درمان، از تولیدات کشاورزی سنتی سبقت بگیرد و نیروی کار مجبور به حرکت شود (همان، ۵۷). مایکل تودارو درصدد تبیین مهاجرت‌های روستا - شهری بوده است. فرض

اصلی الگوی تودارو این است که هر مهاجر بالقوه، بر مبنای هدف پیشینه‌سازی^۱ درآمد انتظاری^۲ تصمیم می‌گیرد که به شهر برود یا نه. در این تصمیم‌گیری دو عامل اقتصادی اصولی نقش دارند: اولی به تفاوت واقعی موجود بین دستمزد در شهر و روستا مربوط است که به دلیل مهارت‌های متفاوت و دوره‌های آموزش کارگران به وجود آمده است. در واقع، وجود تبعیض بین دستمزدهای پرداخت‌شده به کارگران شهری، در مقایسه با دستمزدهای کارگران ماهر روستایی، اصلی همیشگی در تصمیم به مهاجرت تشخیص داده شده است. دومین عنصر اصلی الگوی مزبور، و مهم‌ترین قسمت آن که در سایر الگوهای مهاجرت از روستا به شهر نیست، میزان احتمال موفقیت هر مهاجر در به دست آوردن شغل در شهر است (همان، ۵۸). یکی از نظریات مهم مطرح‌شده در زمینه مهاجرت روستا-شهری نظریه چرخه حیات است. بر اساس نظریه تحول جمعیت‌شناختی، بین توسعه‌یافتگی و تغییر جمعیت رابطه‌ای معنی‌داری وجود دارد، به گونه‌ای که نواحی و کشورهای مختلف بر اساس میزان توسعه‌یافتگی در یکی از مراحل جمعیت‌شناختی جای می‌گیرند. بر مبنای نظریه تحول جمعیت‌شناختی، با بررسی روند رشد جمعیت روستاها، می‌توان مراحل را برای افزایش و کاهش جمعیت روستاها در نظر گرفت، همان‌طور که با استناد به نظریه انتقال جمعیت شناختی، می‌توان اظهار داشت که توسعه‌یافتگی باعث کاهش نرخ افزایش جمعیت می‌شود ولی اگر منافع توسعه به صورت عادلانه توزیع نشود، باعث ایجاد نابرابری و قطب‌های متراکم جمعیت می‌شود که سرانجام، به نامتعادل شدن توزیع جمعیت در سطح کشور یا منطقه و به دنبال آن، به مهاجرت جمعیت از مناطق غیر برخوردار به ویژه روستاها به شهرها می‌انجامد. بدین ترتیب، با توجه به ارتباط معنی‌دار تعداد جمعیت روستا و سطح توسعه‌یافتگی آن، با ترسیم منحنی تحولات جمعیتی روستا، می‌توان منحنی عمر روستا را ترسیم کرد. روستاها پس از گذراندن مرحله پیدایش، مرحله صعودی را در پیش می‌گیرند. در این مرحله رونق اقتصادی، افزایش امید به زندگی و احیاناً جذب مهاجر باعث افزایش تعداد جمعیت می‌شود. بعضی از روستاها، با ادامه روند جذب جمعیت و یا ادغام با روستاهای دیگر، همچنان این

مرحله را ادامه می‌دهند تا سرانجام، بدون گذر از یک دوره حیات، دوران جدیدی از روند تکاملی خود را به صورت شهر آغاز کنند (فیروزنیا، ۱۳۸۵: ۴۱).

مواد و روش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف و ماهیت بر روش تحقیق توصیفی - تحلیلی استوار است. جامعه آماری تحقیق روستاهای ۱۳ گانه دهستان سلوک تشکیل می‌دهد. از مجموع ۱۲۳۲ خانوار ساکن در روستاهای دهستان سلوک با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه‌ها (۲۹۳ نمونه) به عنوان حجم نمونه به دست آمدند (بر اساس سرشماری جمعیت سال ۱۳۹۰). در باره تعداد دقیق مهاجران روستاها اطلاعات دقیقی وجود ندارد و متناظر با حجم نمونه خانوارهای روستایی ساکن ۲۹۳ نفر از خانوارهای مهاجران به عنوان نمونه خانوارهای مهاجر تعیین شدند. با توجه به تعداد خانوار در هر یک از روستاهای مورد مطالعه، حجم نمونه تعیین شده بین روستاها توزیع شد و سهمیه هر روستا مشخص گردید و نمونه‌گیری از خانوارهای ساکن به طور تصادفی انجام شد. به منظور سنجش عوامل اساسی تأثیرگذار بر ماندگاری جمعیت در روستاها^۵ با تنظیم پرسشنامه به صورت طیفی از پاسخگویان درخواست گردید تا هر یک از عوامل تأثیرگذار بر ماندگاری جمعیت در روستا را به لحاظ اهمیت رتبه‌بندی و سپس تأثیر همان عامل را در روستای خود ارزیابی و رتبه‌بندی نمایند. آن گاه وزن هر یک از عوامل از طریق روش تخصیص خطی محاسبه و برآورد گردیده تا از این طریق اهمیت هر یک از عوامل به شکل استاندارد و در منطقه مورد مطالعه به تفکیک ارائه و مورد مقایسه تطبیقی قرار گیرند. همچنین به منظور ارائه راهبردهای مناسب جهت مقابله با مهاجرت‌های روستا-شهری (ماندگاری جمعیت) از تکنیک SWOT بهره گرفته شده است. در این تکنیک در فرایند تدوین: سیاست‌ها و راهبردهای توسعه با لحاظ نمودن نحوه تعامل هر عامل داخلی و خارجی می‌توان ماتریسی را ترسیم نمود که دارای چهار نوع راهبرد است (ازکیا و همکاران،

۵- لازم به ذکر است عوامل موثر بر ماندگاری جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی با توجه به مبانی نظری با تأکید بر شاخص‌های توسعه پایدار روستایی به دست آمده است.

۱۳۸۷: ۷۶). بر این اساس ماتریس SWOT باید بتواند قوت‌ها فرصت‌ها را حفظ نموده و همچنین از این مزیت‌ها استفاده نموده تأثیرات منفی و مخرب ضعف‌های درونی و تهدیدهای بیرونی را کاهش دهد (Bernroider, 2002: 505). در این روش ابتدا با توجه به بررسی‌های صورت گرفته روی محیط داخلی و خارجی منطقه، فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مؤثر در مهاجرت‌های روستا- شهری (ماندگاری جمعیت) مورد شناسایی قرار گرفت و سپس به وسیله نظرخواهی از مردم و وزن‌دهی به هر کدام از این مسائل و سپس محاسبه و تحلیل آن‌ها، اولویت‌ها مشخص گردید و در نهایت جهت تقلیل نقاط ضعف و تهدیدها و تقویت و بهبود نقاط قوت و فرصت‌های موجود در ارتباط با ماندگاری جمعیت در نواحی روستایی مطالعه شده، راهبردهای مناسبی ارائه گردید.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان هشترود یکی از شهرستان‌های ۱۹ گانه استان آذربایجان شرقی است که از نظر مختصات جغرافیایی در طول جغرافیایی ۴۶ درجه و ۲۸ دقیقه الی ۴۷ درجه و ۱۹ دقیقه و در عرض شمالی ۳۷ درجه و ۱۲ دقیقه الی ۳۷ درجه و ۳۹ دقیقه واقع گردیده است. از سمت شمال با شهرستان بستان‌آباد و از شرق با شهرستان میانه و از جنوب با شهرستان چاراویماق از غرب نیز با شهرستان مراغه هم‌جوار است. این شهرستان بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای دو بخش (مرکزی، نظرکهریزی) و ۷ دهستان (علی‌آباد، سلوک، قرانقو، سلوک، چاراویماق شمال شرقی، نظرکهریزی و آمالو) است. در میان دهستان‌های این شهرستان، دهستان نظرکهریزی با وسعت ۵۰۰/۲ کیلومترمربع و دهستان سلوک با وسعت ۱۳۶/۸۸۳ کیلومترمربع به ترتیب بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین آن‌ها به شمار می‌آیند. دهستان نظرکهریزی با ۶۸ آبادی دارای سکنه، بیش‌ترین نقاط روستایی را در بین دهستان‌های شهرستان هشترود به‌خود اختصاص داده و دهستان سلوک با ۱۳ آبادی دارای سکنه، کم‌ترین تعداد سکونتگاه روستایی در بین دهستان‌های شهرستان هشترود را دارا است.

جدول (۱) تقسیمات سیاسی شهرستان هشتروند به تفکیک بخش و دهستان در سال ۱۳۹۰

نام مرکز	تعداد آبادی			مساحت	دهستان‌های تابعه	نام بخش
	خالی از سکنه	دارای سکنه	جمع			
سلوک	۰	۱۳	۱۳	۱۳۶/۸۸۳	سلوک	بخش مرکزی
علی‌آباد علیا	۳	۱۸	۱۹	۲۸۲/۷۵	علی‌آباد	
ذوالبین	۴	۴۱	۴۵	۵۲۳/۹۵	قرانقو	
اوشندل	۰	۱۵	۱۶	۲۱۶/۴۹	کوهسار	
نصیرآباد علیا	۰	۱۱	۱۱	۱۵۰/۰۷	چاراویماق شمال شرقی	
هشتروند	۷	۹۸	۱۰۴	۱۱۶۰/۰۸	۵	جمع بخش
آتش بیگ	۱	۳۱	۳۲	۲۴۸/۱۵۳	آمالو	نظر کهریزی
نظر کهریزی	۱	۶۸	۶۹	۵۰۰/۲۲	نظر کهریزی	
نظر کهریزی	۲	۹۹	۱۰۱	۸۹۸/۳۸	۲	جمع بخش
هشتروند	۹	۱۹۷	۲۰۵	۲۰۵۸/۴۶	۷	شهرستان

مأخذ: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰)

دهستان سلوک با داشتن ۱۳ آبادی جزو بخش مرکزی شهرستان هشتروند، در بخش شمالی آن و ما بین شهرستان بستان‌آباد و هشتروند قرار گرفته است. که شامل روستاهای جیران دره، چراغچی، خلفه‌کندی حاتم، سلوک، قره‌آغاچ رود، کماجری، گله‌ده رود، یساول، ارفنه، بایقرا رود، بیگ بلاغی، چرلو، صیدبیگ است. هر چند روستاهای این دهستان، در طی سال‌های گذشته از جمعیت خود کاسته‌اند ولی هیچ‌یک از آبادی‌های آن خالی از سکنه نمی‌باشند. مرکز این دهستان روستای سلوک است. مساحت آن ۱۳۶/۸۸۳ کیلومتر مترمربع است که تراکم جمعیتی آن برابر با ۰/۲۱ نفر در هکتار است. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰، دهستان سلوک دارای ۵۶۰۲ نفر جمعیت است. روستاهای صیدبیگ و سلوک به ترتیب با داشتن ۶۴۳ و ۶۳۰ نفر جمعیت، بزرگ‌ترین و روستاهای یساول و قره‌آغاچ رود نیز به ترتیب با داشتن ۶۸ و ۲۴ نفر جمعیت، کوچک‌ترین روستاهای دهستان است (جدول شماره ۲). که این مسأله خود بیان‌گر اختلاف فاحش بین روستاهای مورد مطالعه از نظر سطوح جمعیتی است.

جدول (۲) تعداد خانوار و جمعیت روستاهای ۱۳ گانه دهستان سلوک بر اساس آمار سرشماری ۱۳۹۰

روستا	خانوار	مرد	زن	تعداد خانوارهای منتخب
جیران دره	۱۶	۴۵	۴۰	۹
چراغچی	۷۲	۲۲۰	۲۰۱	۲۹
خلیفه کندی حاتم	۴۵	۱۱۰	۱۸	۱۹
سلوک	۱۴۳	۲۹۶	۳۳۴	۴۰
قره اغاج رود	۴	۱۵	۹	۱
کماجری	۳۶	۸۷	۹۸	۱۵
گله ده رود	۱۱۳	۲۵۵	۲۸۳	۳۳
یساول	۱۵	۲۸	۴۰	۸
ارقنه	۹۵	۱۸۵	۲۴۷	۲۷
بایقرا رود	۱۰۶	۲۳۳	۲۷۲	۳۱
بیگ بلاغی	۶۶	۱۸۶	۱۴۱	۲۵
چرلو	۴۰	۹۱	۱۰۰	۱۷
صیدبیگ	۱۳۴	۲۸۰	۳۶۳	۳۹
کل	۱۲۳۲	۲۷۷۰	۲۸۳۲	۲۹۳

مأخذ: (مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰)

یافته‌ها و بحث

از مجموع پاسخگویان، ۲۴۹ نفر مرد (۸۵/۴) درصد و ۴۴ نفر زن (۱۴/۶) درصد بوده‌اند. هم‌چنین توزیع سنی پاسخگویان مبین قرارگیری در گروه سنی کم‌تر از ۳۰ سال (۲۰/۶) درصد، در گروه سنی ۳۰ تا ۵۰ سال (۶۲/۷) درصد و در گروه سنی بالاتر از ۵۰ سال (۱۶/۷) درصد است. پاسخگویان متأهل (۹۵/۴) درصد و مجرد (۳/۶) درصد بوده‌اند. در خصوص اشتغال افراد مورد مطالعه، یافته‌ها نشان می‌دهد که از پاسخگویان دارای شغل زراعت (۵۷/۳) درصد، دامداری (۱/۴) درصد، زراعت، دامداری (۱۰) درصد و شغل زراعت، باغداری و دامداری (۴) درصد بوده‌اند. نتایج پاسخ مخاطبان همان‌طور که در جدول شماره (۳) نشان می‌دهد مبین آن است که در میان عوامل مؤثر در ماندگاری جمعیت در روستاهای مورد مطالعه، عوامل اقتصادی از اهمیت بیش‌تری برخوردار است.

جدول (۳) اولویت‌بندی متغیرهای موثر بر ماندگاری جمعیت روستایی^۶

شاخص	گویه‌ها	میانگین استاندارد	وزن	رتبه	میانگین وضع موجود	وزن	رتبه	Z محاسبه شده	سطح معناداری
اقتصادی	بیکاری	۴/۹۸	۰/۲۸۲	۲	۴/۹۴	۰/۲۸۲	۲	-۱/۲۷۹	۰/۲۰۱
	ناکافی بودن درآمد	۵/۴۰	۰/۳۹۸	۱	۵/۴۰	۰/۳۹۸	۱	-۰/۲۲۹	۰/۸۱۹
	نداشتن زمین کشاورزی	۴/۱۶	۰/۱۷۶	۳	۳/۹۸	۰/۱۷۶	۳	-۳/۳۰۴	۰/۰۰۱
	هزینه‌های بالای زندگی	۳/۹	۰/۰۸۸	۴	۳/۱۳	۰/۰۱۳	۶	-۸/۱۴۹	۰/۰۰۰
	فقدان خدمات آموزش مهارت‌های شغلی	۳/۲۲	۰/۰۳۴	۵	۳/۱۱	۰/۰۸۸	۴	-۲/۲۲۶	۰/۰۲۶
	فقدان امکانات زیربنایی و زیرساختی	۳	۰/۰۱۳	۶	۳/۱۸	۰/۰۳۴	۵	-۲/۶۵۸	۰/۰۰۸
	جمع	-	-	۱	-	۱	-	-	-
اجتماعی و محیطی	فقدان امکانات بهداشتی و درمانی	۳/۱۶	۰/۰۷۱	۶	۲/۹	۰/۰۷۱	۶	-۵/۰۳۹	۰/۰۰۰
	فقدان خدمات آموزشی و فرهنگی	۴/۳۲	۰/۱۶۰	۳	۴/۳۲	۰/۱۶۰	۳	-۱/۷۰۱	۰/۰۸۹
	فقدان امکانات تفریحی و سرگرمی	۱/۰۲	۰/۰۰۲	۱۱	۰/۶۷	۰/۰۰۸	۱۰	-۶/۸۹۶	۰/۰۰۰
	فقدان انگیزه پیشرفت	۵/۵۸	۰/۲۴۰	۱	۵/۶۲	۰/۲۴۰	۱	-۱/۴۶۰	۰/۱۴۴
	کمبود آب کشاورزی	۵/۱۴	۰/۱۹۸	۲	۴/۸۶	۰/۱۹۸	۲	-۴/۴۸۰	۰/۰۰۰
	اختلافات قومی، قبیله‌ای یا خانوادگی	۱/۱۴	۰/۰۳۱	۸	۰/۵	۰/۰۰۲	۱۱	-۷/۸۸۰	۰/۰۰۰
	پایبندی به آداب و رسوم و سنت‌ها	۱/۱۴	۰/۰۱۷	۹	۰/۷	۰/۰۱۷	۹	-۷/۲۵۳	۰/۰۰۰
	فقدان امنیت اجتماعی	۱/۰۸	۰/۰۰۸	۱۰	۰/۶۳	۰/۰۳۱	۸	-۷/۲۶۷	۰/۰۰۰
	دوری از اقوام، آشنایان دوستان	۲/۴۲	۰/۰۵۰	۷	۲/۰۱	۰/۰۵۰	۷	-۶/۸۳۱	۰/۰۰۰
	فقدان امنیت و تهدیدهای محیطی	۳/۳۰	۰/۰۹۷	۵	۳/۰۱	۰/۰۹۷	۵	-۴/۸۳۱	۰/۰۰۰
	فقدان مسکن مناسب و ارزان	۳/۳۵	۰/۱۲۶	۴	۲/۹۳	۰/۱۲۶	۴	-۶/۹۶۷	۰/۰۰۰
	جمع	-	-	۱	-	۱	-	-	-

مأخذ: (یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱)

در شکل استاندارد و در منطقه مورد مطالعه بیش‌ترین عوامل تأثیرگذار اجتماعی و

۶- یافته‌های تحقیق بر اساس نرم‌افزار SPSS و فرایند وزن‌دهی تکنیک SWOT به‌دست آمده است.

محیطی بر ماندگاری جمعیت روستایی به ترتیب فقدان انگیزه پیشرفت و ناامیدی، کمبود آب کشاورزی، فقدان امکانات آموزشی و فرهنگی، فقدان مسکن مناسب و ارزان، قلمداد شده است. همچنین نتایج پاسخ مخاطبان به سؤال مربوط به راهکارهای مؤثر در ماندگاری جمعیت روستایی و نیز کاهش مهاجرت در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد که از نظر مخاطبان عوامل اقتصادی می‌تواند بیش‌ترین تأثیر را در ماندگاری جمعیت روستایی و کاهش مهاجرت روستایی-شهری داشته باشد. در میان عوامل اقتصادی مؤثر در کاهش مهاجرت روستایی-شهری در شکل استاندارد بیش‌ترین امتیاز به ترتیب به ایجاد فرصت‌های شغلی، اعطای تسهیلات و وام‌های کم‌بهره، فراهم نمودن امکانات زیربنایی و زیرساختی، کاهش هزینه‌های زندگی و همچنین ایجاد انگیزه پیشرفت و آینده‌ای روشن، تخصیص حق آب به روستاییان، ایجاد مسکن امن، مناسب و ارزان، مشارکت همیاری میان روستاییان برای کمک به اشخاص نیازمند، فراهم نمودن امکانات آموزشی و فرهنگی نیز از جمله راهکارهای اجتماعی و محیطی جهت کاهش مهاجرت‌های روستایی-شهری و ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی به شکل استاندارد و در منطقه مورد مطالعه عنوان شده‌اند. همچنین به منظور ارائه راهکارها و سیاست‌های توسعه نواحی روستایی در منطقه مورد مطالعه از طریق ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی، شناخت عوامل چهارگانه (SWOT) در جهت رفع ضعف‌ها، تهدیدها و بهبود قوت‌ها امری اجتناب‌ناپذیر تلقی شده است. بر این مبنای راهکار توسعه این نواحی با فهرست نمودن مهم‌ترین نقاط قوت‌ها و ضعف‌ها به منظور، طرح راهبردهای تهاجمی مبتنی بر بهره‌گیری از برتری‌های رقابتی نواحی روستایی، تبیین مهم‌ترین فرصت‌های پیش‌رو به منظور رفع نقاط ضعف درون ناحیه‌ای از طریق ارائه راهبردهای بازنگری به منظور تخصیص منابع، طرح مهم‌ترین قوت‌های درون ناحیه‌ای به منظور رفع تهدیدهای برون ناحیه‌ای، با تأکید بر راهبردهای تنوع‌بخشی در جهت رفع نیازمندی‌های نواحی روستایی و نیز طرح راهبردهای تدافعی به منظور رفع آسیب‌پذیری ناحیه‌ای به مرحله اجرا گذشته شده است. در ابتدا عوامل داخلی مؤثر بر مهاجرت در منطقه مورد مطالعه جهت شناسایی نقاط ضعف و قوت مورد سنجش قرار گرفته است. عوامل خارجی نیز جهت شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهایی که ناحیه در ارتباط با مهاجرت با آن مواجه

است در مرحله بعد مورد بررسی قرار داده شده است. بنابراین بر اساس مطالعات انجام شده، مجموعه قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود و مؤثر بر این ناحیه از لحاظ پدیده مهاجرت در غالب دو بعد از ابعاد توسعه روستایی (اقتصادی، اجتماعی و محیطی) مورد توجه قرار گرفته است. همان‌طوری که جدول شماره (۴) نشان می‌دهد در نواحی روستایی مطالعه شده تعداد ۱۰ قوت داخلی در برابر ۹ نقطه ضعف داخلی و تعداد ۱۱ فرصت خارجی در برابر ۹ تهدید خارجی مورد شناسایی و ارزیابی قرار داده شده است. به این ترتیب در مجموع تعداد ۲۱ نقطه قوت و فرصت به‌عنوان مزیت‌ها و ۱۸ ضعف و تهدید به‌عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش روی روستاهای این منطقه جهت ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی قابل‌شناسایی است. علاوه بر آن چه گفته شد در این قسمت سعی شد تا به‌وسیله پرسش‌نامه مزیت‌ها و محدودیت‌های عمده ناحیه جهت اولویت‌بندی گزینه‌ها از دیدگاه مردم منطقه ارزیابی شود تا علاوه بر مشارکتی کردن این روش بتوان نتیجه را به صورت کمی و اصولی‌تری به‌دست آورد. بنابراین با توجه به نظرات مردم و محاسبات انجام‌شده مجموع وزن‌های داده‌شده به هر یک از قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها در قالب جداول (۵) و (۶) ارائه شده است. در این بین به فرصت‌ها و قوت‌های عالی نمره چهار، فرصت‌ها و قوت‌های معمولی نمره سه، ضعف‌ها و تهدیدهای معمولی نمره دو و ضعف‌ها تهدیدهای جدی نمره یک داده شده است. آنگاه با ضرب نمره در وزن هر عامل وزن نهایی محاسبه و ارزیابی شده است. تحلیل تکنیک SWOT نشان می‌دهد که از نظر جامعه نمونه مؤلفه‌های برخورداری از روحیه همیاری و مشارکت و قابلیت انجام فعالیت‌های کشاورزی به ترتیب با مجموع امتیازهای ۴۵۰ و ۲۸۵ به‌عنوان مهم‌ترین نقاط قوت داخلی و در مقابل عامل برخورداری از جاذبه‌های فرهنگی با مجموع امتیاز ۵۳ به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت داخلی در ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی در منطقه مورد مطالعه است. همچنین از نظر مردم عامل اعطای تسهیلات و وام‌های کم‌بهره به روستاییان با مجموع امتیاز ۷۹۳ به‌عنوان مهم‌ترین عامل فرصت بیرونی در کاهش مهاجرت قرار دارد، در مقابل مؤلفه خرید محصولات کشاورزان به قیمت مناسب و امکان تأسیس صندوق‌های حمایتی و خرد هر دو با مجموع امتیاز ۳۰ به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین فرصت بیرونی به‌شمار می‌رود.

جدول (۴) ماتریس SWOT (عوامل تأثیرگذار بر ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی دهستان مورد مطالعه)

داخلي	بيروني
ضعفها (W) W1- بيكاري W2- ناكافي بودن درآمد W3- نداشتن زمين كشاورزي W4- كمبود آب كشاورزي W5- فقدان انگيزه بيشرفت W6- فقدان مسكن امن، مناسب وارزان W7- دوري از اقوام و آشنايان دوستان W8- فقدان ارائه امكانات زيربنايي وزير ساختی	تهديدها (T) T1- هزينه‌هاي بالاي زندگي T2- دسترسي نامناسب به خدمات آموزشي T3- فقدان امنيت و تهديدهاي محيطي T4- دسترسي نامناسب به امكانات بهداشتي و درماني T5- فقدان امنيت اجتماعي T6- دسترسي سخت به امكانات تفريحي و فراغتي T7- اختلافات قومي و قبيله‌اي با روستاهاي پيرامون T8- ترس از آواره گي وسردرگمي در غربت T9- نگراني از آينده فرزندان T10- فقدان ارائه آموزش مهارت‌هاي لازم شغلي T11- اعتياد جوانان
قوتها (S) S1- پايبندی به آداب و رسوم و سنتها S2- برخورداري از روحيه همياري و مشاركت S3- برخورداري از جاذبه‌ها طبيعي (ميراث طبيعي) S4- برخورداري از جاذبه‌هاي فرهنگي (ميراث فرهنگي) S5- قابليت انجام فعاليتهاي كشاورزي S6- زندگي در محيط آرام وبی دغدغه	فرصتها (O) O1- ارائه تسهيلات اعتباري و وام توسط دولت با سود كم O2- توجه دولت به روستاها در برنامه‌هاي توسعه O3- تأمين بيمه‌هاي رايجان به روستايان O4- امكان تاسيس صندوق‌هاي حمايتي و خرد روستايي O5- گرايش به گردشگري روستايي O6- تضمين خريد محصولات كشاورزي O7- کارآفريني نظور تنوع فرصت‌هاي شغلي

مأخذ: (یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱)

در مورد نقاط ضعف داخلی، جامعه نمونه بر این عقیده بودند که درآمد ناکافی و بیکاری به ترتیب با مجموع امتیاز ۷۲۶ و ۶۹۷ بااهمیت‌ترین نقاط ضعف داخلی هستند، درحالی‌که دوری از اقوام، آشنایان و دوستان با مجموع امتیاز ۳۰۲ کم‌اهمیت‌ترین نقطه ضعف داخلی در ماندگاری جمعیت است. هم‌چنین عامل فقدان امنیت اجتماعی با امتیاز نهایی ۰/۱۴ به‌عنوان مهم‌ترین تهدید بیرونی به‌شمار رفته و پس از آن به‌ترتیب، فقدان ارائه خدمات آموزش مهارت‌های لازم شغلی و فقدان ارائه امكانات تفريحي و فراغتي با امتیاز نهایی ۰/۱۳ به‌عنوان بااهمیت‌ترین تهدیدهای بیرونی قرار دارند، در مقابل عامل اعتیاد در بین جوانان روستایی با امتیاز نهایی ۰/۰۱ به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین تهدیدی بیرونی مورد شناسایی قرار گرفته است.

جدول (۵) ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

عوامل داخلی	شاخص‌ها	مجموع امتیازها	وزن نسبی	نمره	نمره وزن
قوت‌ها	پایبندی به آداب و رسوم و سنت‌ها	۲۶۶	۰/۰۵	۴	۰/۱۸
	برخورداری از روحیه همیاری و مشارکت	۴۳۰	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
	برخورداری از جاذبه‌های طبیعی	۸۰	۰/۰۲	۳	۰/۰۵
	برخورداری از جاذبه‌های فرهنگی	۵۸	۰/۰۷	۳	۰/۰۳
	قابلیت انجام فعالیت‌های کشاورزی	۲۹۵	۰/۰۵	۴	۰/۲۰
ضعف‌ها	ناکافی بودن درآمد	۷۲۶	۰/۱۳	۱	۰/۱۳
	بیکاری	۶۹۷	۰/۱۲	۱	۰/۱۲
	نداشتن زمین کشاورزی	۵۷۷	۰/۱۱	۲	۰/۲۱
	فقدان ارائه امکانات زیربنایی و زیرساختی	۵۱۷	۰/۰۹	۲	۰/۱۸
	فقدان انگیزه پیشرفت در روستا	۶۹۰	۰/۱۲	۱	۰/۱۲
	کمبود آب کشاورزی	۵۵۸	۰/۱۰	۲	۰/۲۰
	فقدان مسکن امن، مناسب و ارزان	۴۱۰	۰/۰۷	۲	۰/۱۵
	دوری از اقوام، آشنایان و دوستان	۳۱۲	۰/۰۵	۲	۰/۱۱
	جمع	۵۶۱۶	۱	۳۱	۲

مأخذ: (یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱)

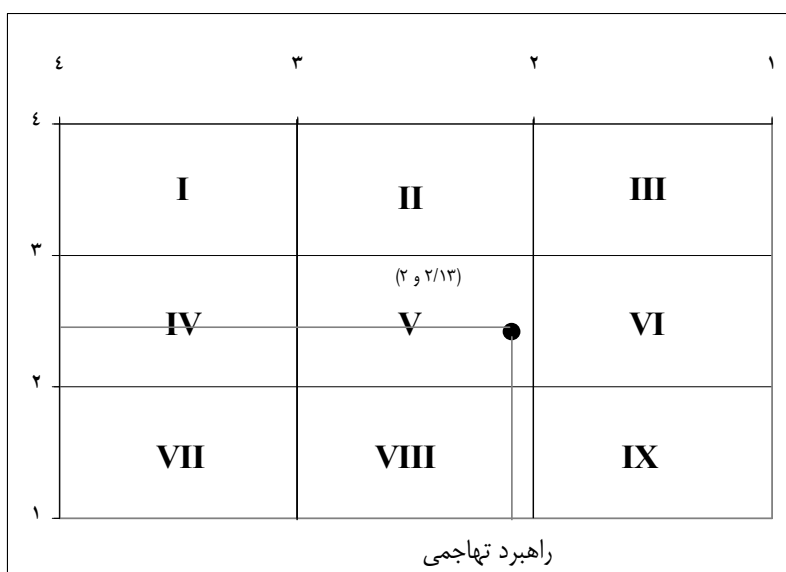
جدول (۶) ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها)

عوامل بیرونی	شاخص‌ها	مجموع امتیازها	وزن نسبی	وزن دهی	امتیاز نهایی
فرصت‌ها	ارائه تسهیلات اعتباری و وام‌های کم بهره توسط دولت	۷۹۳	۰/۲۰	۴	۰/۸۲
	توجه دولت به روستاها در برنامه‌های توسعه	۴۰	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
	تأمین بیمه‌های رایگان برای روستاییان	۲۰۰	۰/۰۶	۴	۰/۲۳
	امکان تأسیس صندوق‌های حمایتی و خرد روستایی	۳۰	۰/۰۱	۳	۰/۰۲
	گرایش به گردشگری روستایی	۵۸	۰/۰۲	۳	۰/۰۵
	تضمین خرید محصولات کشاورزی	۳۰	۰/۰۱	۳	۰/۰۲
تهدیدها	کارآفرینی به منظور تنوع فرصت‌های شغلی	۶۹	۰/۰۲	۳	۰/۰۵
	هزینه‌های بالای زندگی	۴۸۵	۰/۱۳	۱	۰/۱۳
	دسترسی نامناسب به خدمات آموزشی	۴۷۸	۰/۱۲	۱	۰/۱۲
	فقدان امنیت و تهدیدهای محیطی	۳۹۰	۰/۱۱	۱	۰/۱۱
	دسترسی نامناسب به امکانات بهداشتی و درمانی	۳۷۲	۰/۱۰	۱	۰/۱۰
	فقدان امنیت اجتماعی	۲۶۹	۰/۰۷	۲	۰/۱۴

۰/۱۳	۲	۰/۰۷	۲۶۶	دسترسی سخت به امکانات تفریحی و فراغتی
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۲۱۰	اختلافات قومی و قبیله‌ای با روستاهای پیرامون
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۳۰	ترس از آواره گی و سردرگمی در غربت
۰/۰۱	۲	۰/۰۱	۱۹	اعتیاد در بین جوانان روستا
۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۳۸	نگرانی از آینده فرزندان
۲/۱۳	۳۹	۱	۳۷۷	جمع

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

در این راستا، با توجه به نقاط ضعف، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌های شناسایی شده در منطقه مورد مطالعه راهبرد تهاجمی^۷ به منظور ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی پیشنهاد می‌گردد (شکل شماره ۱).

شکل (۱) راهبرد پیشنهادی برای ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی برای دهستان سلوک

۷- راهبرد های رقابتی/تهاجمی SO: در این راهبردها تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی استوار است.

بدین ترتیب بر اساس ماتریس عوامل خارجی شامل فرصت‌ها و تهدیدها و عوامل داخلی شامل قوت‌ها و ضعف‌ها که متناسب با هر متغیر ضرایب اهمیت، رتبه و نمره آنان محاسبه شده، راهبردهای تهاجمی با راهبردهای فرعی مندرج در جدول شماره (۷) پیشنهاد می‌شود.

جدول (۷) راهبردهای تهاجمی پیشنهادشده

<p>قوت‌ها (s)</p> <p>S1- پایبندی به آداب و رسوم و سنت‌ها</p> <p>S2- برخورداری از روحیه همیاری و مشارکت</p> <p>S3- برخورداری از جاذبه‌های طبیعی</p> <p>S4- برخورداری از جاذبه‌های فرهنگی</p> <p>S5- قابلیت انجام فعالیت‌های کشاورزی</p>	<p>مؤلفه‌های داخلی و خارجی تأثیرگذار بر ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی دهستان سلوک</p>
<p>راهبرد تهاجمی (so)</p> <p>بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی به منظور توسعه گردشگری در راستای توسعه اشتغال‌زایی و تنوع شغلی در منطقه</p> <p>ارائه تسهیلات و وام‌های کم بهره توسط دولت به کشاورزان به منظور بسط و توسعه فعالیت‌های کشاورزی و بهبود دسترسی به منابع آب کشاورزی</p> <p>ارائه وام‌های کم بهره به منظور بسط و توسعه مسکن امن و مناسب</p> <p>تأسیس صندوق‌های حمایتی و خرد روستایی به منظور توسعه کارآفرینی روستایی و حمایت از فعالیت‌های تولید</p>	<p>فرصت‌ها (o)</p> <p>O1- ارائه تسهیلات اعتباری و وام کم بهره توسط دولت</p> <p>O2- توجه دولت به روستاها در برنامه‌های توسعه</p> <p>O3- تا مین بیمه‌های رایگان برای روستاییان</p> <p>O4- امکان تأسیس صندوق‌های حمایتی و خرد روستایی</p> <p>O5- گرایش به گردشگری روستایی</p> <p>O6- تضمین خرید محصولات کشاورزی</p> <p>O7- کارآفرینی به منظور تنوع فرصت‌های شغلی</p>

مأخذ: یافته‌های تحقیق، (۱۳۹۱)

همان‌طور که در جدول شماره (۷) نشان داده شده است در راهبرد مطرح‌شده چند اولویت قابل‌استفاده خواهد بود تا از طریق آن بتوان با به‌کارگیری فرصت‌های موجود ونیز قوت‌های داخلی منطقه اقدامات موثری را جهت ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی ارائه داد؛ در این راهبرد به اقداماتی نظیر بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های فرهنگی به منظور توسعه گردشگری روستایی در راستای توسعه اشتغال‌زایی و تنوع شغلی، اقدامات اولیه

دولت از قبیل ارائه تسهیلات و وام‌های کم‌بهره به روستاییان جهت بسط و توسعه فعالیت‌های کشاورزی و... اشاره شده است.

نتیجه‌گیری

مهاجرت‌های روستایی عمدتاً از عدم زیرساخت‌های اقتصادی و خدمات زیربنایی مناسب در روستاها از یک سو و انتظار درآمد و اشتغال بهتر به همراه وجود خدمات و تسهیلات رفاهی، آموزشی و بهداشتی برتر در شهرها از سوی دیگر، متأثر می‌گردد. از طرفی نیز تسلط یک‌سویه شهر بر روستا در طی دهه‌های اخیر، و در ایران مخصوصاً بعد از اصلاحات ارضی و به هم خوردن روابط متقابل شهر و روستا و وابستگی دو جانبه‌ای که در کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی داشته و مکمل یکدیگر بودند، دست به دست هم داده و در حال حاضر به تضعیف هر چه بیش‌تر روستا از نظر بنیه اقتصادی و به نسبت جلوه و توسعه برتر شهری انجامیده و زمینه مهاجرت‌های روستایی شهری را فراهم، بلکه تشدید نموده است. امروزه یکی از چالش‌های اساسی فرا روی جامعه روستایی کشورمان خروج نیروی فعال از روستا و روی آوردن آن‌ها به شهر است و قوانین محدودسازی جابه‌جایی‌ها در مقابل آن ناتوان است. از آغاز قرن اخیر سیاست‌های اتخاذشده در زمینه نوسازی اقتصادی و اجتماعی موجب پیدایش پدیده مهاجرت و شدت گرفتن فزاینده آن با گذشت زمان شده است. خود این پویای مهاجرتی، یک رشته تغییرات مهم و اساسی در ساختار اقتصادی و اجتماعی کشور پدید آورده است. با توجه به منابع نظریه‌ای تحقیق و مطالعات میدانی به عمل آمده به‌منظور ارائه راهبرد و راهکارهای مناسب برای ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک SWOT پاسخ‌های عملی در دو بخش اقتصادی، اجتماعی و محیطی نشان می‌دهد که بسط و توسعه فرصت‌های شغلی در راستای بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی منطقه‌ای از مهم‌ترین راهبردهای ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی است. هم‌چنین یافته‌ها نشان می‌دهند که می‌توان از طریق توسعه کارآفرینی و نیز رویکرد مشارکتی به برنامه‌های توسعه روستایی ضمن تقویت روحیه و بسط انگیزه زمینه‌های امیدواری را در روستاها تقویت نموده تا از این طریق انگیزه ماندگاری در روستاها را تحکیم بخشید. البته سیاست‌گذاری و برنامه‌های دولت نیز بر مسئله مهاجرت مؤثر است. مدیران

دولتی می‌توانند با اقداماتی چون حمایت از تولیدکنندگان داخلی، تضمین خرید محصولات کشاورزی و ایجاد بازارهای فروش داخلی و خارجی برای آنها و... بر مهاجرت مسلط شوند؛ ولی در مقابل برنامه‌ریزی‌های بخشی و قطب‌گرا می‌تواند نتایج معکوسی را به دنبال داشته باشد.

منابع

- ازکیا، مصطفی و زارع، عادل و ایمانی، علی (۱۳۸۷)، «*زهیافت‌ها و روش‌های تحقیق کیفی در توسعه روستایی*»، تهران، نشر نی.
- ارشاد، فرهنگ و آقائی، داوود (۱۳۸۱)، «تصویری از مهاجرت در استان خوزستان در دهه ۱۳۶۵-۱۳۷۵ و موضوع مهاجرت بازگشتی». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، بهار ۱۳۸۱. ۱۳۸۱: (۱)۴: ۷۹-۸۹.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر (۱۳۸۳)، «زوال کوچ‌نشینی در ایران، یکجانشینی ایلات و عشایر»، *فصلنامه مطالعات ملی، وزارت جهاد کشاورزی*، سال پنجم، شماره ۱.
- بیک‌محمدی، حسن و مختاری ملک‌آبادی، رضا (۱۳۸۲)، «تحلیلی جغرافیایی بر روند مهاجرت در استان خوزستان»، *مجله جغرافیا و توسعه*، زاهدان، ۳۶-۲۱.
- تودار و، مایکل (۱۳۶۷)، «مهاجرت‌های داخلی در کشورهای در حال توسعه»، ترجمه مصطفی سرمدی و پروین رئیسی، دفتر بین‌المللی کار، تهران.
- دانشور، محمود و همکاران (۱۳۸۵)، «بررسی تأثیر افزایش بهره‌وری کشاورزی بر مهاجرت روستایی در ایران»، *مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی*، شماره ۴. ۲۱-۲۰.
- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۸۰)، «مهاجرت»، تهران: انتشارات سمت.
- سرشماری آماری نفوس و مسکن (۱۳۸۵)، مرکز آمار ایران، شهرستان هشتروند.
- شکوئی، حسین (۱۳۸۳). «*دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*»، انتشارات سمت.
- طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۰)، «تحلیلی بر عوامل موثر بر مهاجرت‌های روستا-شهری»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال شانزدهم، شماره ۳. ۶۸-۸۹.
- عاشری، امامعلی (۱۳۸۳)، «بررسی تأثیر فعالیت‌های عمرانی جهاد سازندگی بر تثبیت جمعیت روستایی در مقطع زمانی ۷۵ تا ۱۳۵۵»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، شماره ۱، سال نوزدهم، شماره پیاپی ۷۲.
- فیروزنیا، قدیر (۱۳۸۵)، «تبیین استمرار کارکرد اقتصادی روستاهای در معرض تخلیه جمعیتی شهرستان قزوین»، رساله دکتری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

- قاسمی اردهایی، علی (۱۳۸۵)، «بررسی علل مهاجرت روستاییان به شهرها در ایران با فرا تحلیل پایان‌نامه‌های تحصیلی (مقطع زمانی ۱۳۵۹-۸۳)». *فصلنامه روستا و توسعه*. بهار ۱۳۸۵. ۹(۱): ۵۱-۸۰.
- کوئن، بروس (۱۳۸۰)، «*مبانی جمعیت‌شناسی*»، ترجمه غلامعلی توسلی و رضا فاضل، انتشارات سمت.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۶۸)، «*نظریات مهاجرت*». شیراز: انتشارات نوید شیراز.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۷)، «مهاجرت‌های روستایی شهری»، *دانشنامه مدیریت شهری و روستایی*، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور. ۷۸۰-۷۹۹.
- مهدوی، مسعود و همکاران (۱۳۸۳)، «نقش عوامل جغرافیای طبیعی در ناپایداری و مهاجرت‌های روستایی استان زنجان»، *پژوهش‌های جغرافیایی*، شماره ۴۸. ۲۰۱-۲۲۰.
- Adamo, Susana, (2003), "Social sustainability and social resilience rural communities in dry lands: the case of jachal (Argentina) in the 19an century", *Association*, Dallas, Texas.
- Balan, Jorge (1996), "Demographic trends and migratory movements formLatin", America and Carabian, OCDE, International Conference on Migration, Rome.
- Fei, J.C.H., and Ranis, G. (1961), "A Theory of Economic Development", *Am. Econ Rev.*, 533-565.
- Goldsmith, P., Gunjab, K. and Ndarshikanye, B. (2004), "Rural Urban Migration and Agriculatural Productivity: the case of Senegal", *Agricultural Economics*, And No.31: 33-45.
- Lewis, W.A. (1954), "Economic development with unlimited supplies of labor", *Manchester School of Econ.*, social study, 22: 139-192.